

لوری اک من موہنا گیت

ڈاکٹر ماہد شاہد ☆

Abstract

Lori- Folk song for babies- is very much famous in the Punjab. Mothers take resort of Lori while making them to sleep. Lori comprises mellifluous and rhythmic words. Some of the Loris contains very meaningful verse and others have no special meanings yet have a very sweet sound which helps babies fall asleep. Lori also reflects the cultural panorama of the Punjab and likings and disliking of the Punjabis. The article throws light on the golden tradition of Lori in the Punjab.

ساڈی لوک شاعری وچ لوری نوں مڈھلی حیثیت حاصل اے۔ لوری راہیں ماں اپنے بچے لئی اپنے بچے تے سچے جذبیاں دا اکھلا ڈھلا اظہار کردی اے۔ کہن نوں ایس گیت وچ ممتا دے جذبے ہندے نیں پر ایہناں رس بھرے بولاں دے اوہلے پوری تہذیب، ثقافت تے تاریخ کھلوتی ہندی اے۔ پنجابی دے لوک گیت پیداؤں توں مرن تک دے مرحلیاں نوں اپنی وگن دے وچ لیندے نیں تے لوری ایہناں دلفڈھلا تے نوہنکلا روپ ہندا اے۔ جے سچ پچھو تے لوری دی لے، ترنم تے رس جو مٹھاس رکھدا اے اوہدی مثال نہیں دتی جاسکدی۔ ماں دی اپنی اولاد واسطے محبت دنیا داسما نچھا جڈا اے۔ ایہہ صرف انساں وچ ای نہیں سگوں جانوراں، پرندیاں تے درندیاں وچ وی ویکھیا جاسکدا اے۔

☆ ایسوسی ایٹ پروفیسر، شعبہ پنجابی، اورینٹل کالج، پنجاب یونیورسٹی، لاہور

لغت مطابق لوری ہندی لفظ اے۔ تے ایہدے معنے میں:

”پیارا اور مریلا گیت، جو بچے کو بہلانے یا سلانے کے لیے گایا جائے۔“ (۱)

فرہنگ تلفظ وچ لوری نوں:

بچوں کو سنانے کے لیے ہلکا ہلکا گیت۔ (۲)

جدوں کہ جامع اللغات وچ ایہدے مطلب انج بیان کیتا گیا اے:

وہ گانے جو عورتیں بچوں کو سنانے کے لیے دھیمے مڑوں میں گاتی ہیں۔ (۳)

ہفت زبانی لغت وچ دس پائی گئی اے کہ بلوچ تے سندھی وچ لوری نوں لولی کیتا جاندا

اے۔ (۴)

منقصود ما صرچو دھری ہوراں لوریاں بارے ایہہ دس پائی اے:

”لوری اوہ مٹھا گیت اے جیہنوں بچہ اپنے زندگی دے پہلے دن ماں دے

مونہوں سُن دا اے۔ بچے دی پیدائش مال ماں دی نت دی زندگی حرکت وچ آ

جاندا اے۔ بچے نوں لاڈ کرنا، پچکارنا، ورچاؤنا ضروری ہو جاندا اے۔ ماں

لوری داسہارا لیندی اے۔ ایہدے وچ ماں دیاں پاکیزہ سدھراں، اُمٹگاں،

لوکاں دے ارادے، خوشیاں تے غماں دے رلے ملے جذبے رچائے گئے

نیں۔ لوری ماں دی مانتا نوں ای ظاہر نہیں کردی پورے معاشرے دیاں اونچ

نچ دیاں منزلاں توں گزردی ہوئی پنڈ و پنڈ تے اک نسل توں دوجی نسل تک دا

پنڈ اکردی اے۔“ (۵)

دنیا وچ آن مگروں بچے دے کن وچ لوری دے پُرنا شیر لفظ پنڈے میں تے اوہنوں

ہسان، پرچان تے سوان دے مال مال اوہدے تخیل نوں وی متحرک کردے میں۔ کئی وار تے لوری

دے مصرعے کوئی معنویت رکھدے میں پرکٹی واری انج وی ہوند اے کہ مختلف قسم دے مہمل تے بے معنی

لفظاں دی تکرار مال وی ماواں کم کڈھ لیندیاں میں۔ جس طرح ”اہڑ بہڑ، اکڑ بکڑ، تو زم لوری وغیرہ“

ایہیہ لفظ نہیں جیہناں دے کوئی خاص معنی نہیں پر ایہیہ اپنی مخصوص آواز دے مال بچے دی دلچسپی داسامان پیدا کر دے نہیں۔ جیویں ایسں پہلے عرض کر آئے آں کے لوری بچیاں دے پر چاوے دا اوہ گیت اے جیہڑا سب توں پہلاں اوہ دے کناں وچ پیندا اے۔ جیہدے مال اوہدی تعلیم تے تربیت دا وی آغاز ہو جاندا اے۔

ماں تے بھین دے جذبیاں دا اظہار ہر اپا کیزہ تے پوتر ہوندا اے۔ پنجابی لوک صنف لوری وچ ایہدے کئی نمونے دیکھے جاسکدے نیں:

اہڑ	باہڑ	باوے	دا
باوا	کک	لیاوے	گا
باوی	بیٹھی	چھنے	گی
ماں	پونیاں	وٹے	گی
باوی	من	پکاوے	گی
باوا	بیٹھا	کھاوے	گا
کا کا	کھر	کھر	بے
			گا (۶)

لوری دے ایہہ بول صرف بچے نوں پر چاء ای نہیں رہے سگوں اپنے آل دوا لے دی تصویر وی کھچ رہے نیں۔ ایہہ اک زرعی معاشرے دا ای گیت ہو سکدا اے۔ جتھے کھیتاں وچ کک، کپاہ تے دوجیاں فصلاں اگدیاں نیں تے لوکاں دیاں حیاتیاں دادار و مدار ایہدے اُتے ای ہوندا اے۔ مرد کھیتی باڑی کر دے نیں تے زبانی اوہ دے مال سانواں کم ایسں فصل نوں چھٹ کے، بنا کے، سنوار کے، سانجھ کے تے پکا کے کر دی اے۔ بظاہر ایسں مفہوم دا اوس بچے مال کوئی تعلق نہیں پر ایسں کہانی وچ ماں دے جذبیاں دی سچائی اُلرا لے رہی اے۔ کک دے حوالے مال اک ہو ر لوری ویکھو:

کک دی روٹی

پکاوے ہیر کوری

کھائے کا کا

پر یاں توں چوری (۷)

اک ہور لوری ویکھو:

کک دادانہ

وہڑ وہڑ کھانا

دس سہیلی!

کچی ایں کہ پکی (۸)

زرعی معاشرے وچ بیل ڈھگا، کھوہ، چرخہ تے ماہل توں اڈ پتل تے گلاب دیاں گلاں وی

ہندیاں نیں۔ جیویں:

چل چل ڈھکیا

سوہناہل ڈگیا

یاں

کھوہ وگے کھوہ

چھوہ چھوہ چھوہ

تے

میری کودی بھل گلاب دا

ایہہ مٹی اکھیں جاگدا

جس طرح بچے لئی ماں دے پیار داندازہ لانا اوکھا کم اے بلکہ ایسے طرح لوری دی تاثیر نوں

لفظاں راہیں اٹھنا بہت مشکل اے۔ ایسے کارن لوری اپنے اثر پاروں دنیا دی سب توں موثر صنف

اے۔ لوری راہیں ماواں اپنے بچے مال وابستہ سدھراں تے آرزوواں دا وی اظہار کردیاں نیں۔

اک لوری دے بول ویکھو جیہدے وچ کجھ ایس طرح دے ای وچارو کھالی دیندے نیں:

نکے دی ووہٹی میں ڈھوہڑ کے لہھی

پیریں پونچیاں واہ وا کھی

اوں اوں اوں

لوری دینی آں چڑھ کے چھجے
 نکلے دا بھائیا کچھری گجے
 اُوں اُوں اُوں (۹)

کا کے دے سوہرے
 ڈھوڑھ کے لہجے
 چاندی دیاں پوڑیاں
 سونے دے چھجے (۱۰)

لوری راہیں ماں اپنے بعض مسئلیاں تے نفسیاتی اُلجھتاں نوں وی بیان کردی اے۔ اولاد دا
 سہارا ماں نوں کئی دو جے سہاریاں توں بے نیاز کردیندا اے۔ صرف اولاد دی خوشی تے سر بلندی لئی اوہ
 اپنی جوانی تے بڑھاپا گزاردیندی اے۔ ایسے کر کے اوہ اپنے اولاد واسطے دم دم خیراں منگدی اے:

اللہ توں والی توں
 دتا ای تے پالیں توں

سیانے کہندے نیں کہ لوک گیتاں وچ کسے وی زمانے دی سچی تاریخ وی بیان کیتی گئی
 ہندی اے۔ پنجابی لوک گیت وی ایس کچھوں خالی نہیں۔ اک کئی جیہی مثال توں ای ایس گل دا اندازہ
 لایا جاسکدا اے۔ جے بدلیسی حملہ آوراں تے خاص کر انگریزاں دے آن گروں ایتھوں دے آزادی
 پسند عوام دے جذبات کس طرح دے سن۔ اک لوری راہیں ویکھو:

اے بی سی
 کتھے گئی سی
 ایڈورڈ مرگیا
 اوتھے گئی سی (۱۱)

بظاہر ایہناں مہر عیاں وچ بے ضرر جیہی گل کیہتی گئی اے پر غور کرو تے ایہناں مہر عیاں دے اوہلے چٹی چٹری والیاں واسطے بھروسے نفرت دا اظہار ملدا اے۔ یعنی لیڈ ورڈ بدیسی حکمراناں دے مرن دا استعارا اے تے اوہ عورت جس نے ایس لوری نوں رچیا ہوئے گا شعوری طور تے اوہ بھاویں ایس توں واقف ای نہ ہووے۔ شاید اوہنوں ایس گل دا وی نہ پتہ ہووے کہ اوہ اپنے بچے نوں پر چاندیاں کئی وڈی حقیقت بیان کر رہی اے۔

پنجاب دی عورت 24 گھنٹے مختلف قسم دیاں رُجھاں وچ رُجھی رہندی اے۔ بعض اوقات اپنے بچے نوں سوان لئی اوہنوں سو سو جتن کرنے پئیدے نیں۔ تاں جے اوہ اپنیاں رُجھاں نوں نبھا سکے۔ ایس لوری وچ ماں اپنے بچے نوں سوان دی کوشش کر رہی اے:

جنگل سُجے پہاڑ سُجے
سُجے سمدریا
اے جاگداسا ڈاکا کا
نی نیندے چھیتی آ
چلھے وچلی اک وی سُتی
سُجے چن تے تارے
سُتی روٹی تو دے دے اُتے
نیند سینتاں مارے (۱۲)

لوری دا اک انداز ایہہ وی دیکھو جیہدے وچ کھیڈ ای کھیڈ وچ تعلیم تے تربیت دا بندوبست وی کیتا جا رہیا اے:

اک دو تین
با بے بڈھے دی مشین
بابا گھٹ تولدا

میں ماری چپڑ

بابا بچ بولد (۱۳)

لوری دی اک قسم اوہ وی ہندی اے جیہڑی نہ تے ماں تے نہ ای بھین یا کوئی ہور انگ
ساک بولد اے سگوں ایہہ لوریاں:

”پیشہ ورنوک سنگر (بھرائی) بچے کو کود میں اٹھا کر ڈھول، سارنگی اور چٹے کی

سنگت پر مارتے ہوئے گاتے ہیں۔“ (۱۴)

ایہہ تخی سرور دیاں لوریاں نے پنجاب وچ تے خاص کر کے لاہور وچ قدماں دے میلے تے
ٹولیاں دی شکل وچ بھرائی آندے نہیں تے بچیاں نوں لوری دیندے نہیں تے ایہہ دے بدلے آٹا،
گھو، شکر، چاول تے گندم حاصل کردے نہیں:

کا کے ہوئے تے

لوریاں آئیاں

سونا ہویا

گھڑونا پیتے کیہ گھڑائیوں مہنگا (۱۵)

لوری پنجابی لوک شاعری دی اچھی صنف اے جیہدے وچ اخلاق، مذہب، نفسیات، پیار،
محبت، ممتا، رشتے ماٹے، سماج، سیاست، معاشرت تے معیشت دیاں ساریاں جھلکاں نظر آوندیاں
نہیں۔ ایہناں وچ سدھراں تے خواہشاں دا اظہار وی ہوند اے تے مستقبل دے سہاریاں دی بھال
وی۔ اک ایہیے معاشرے دا لوک گیت اے جیہڑا سماجی طور دے اُتے بڑا مضبوط وی اے پر کدے
کدے ریت مالوں وی کمزور ثابت ہوند اے۔ اسیں دیکھنے آں کہ ایہدے وچ پنجابی معاشرت
دیاں چچیاں چچیاں تصویراں سویر دے منظر وانگوں دلاں نوں راحت بخندیاں نہیں تے دنیا بھر دیاں سن
موہنیاں صفاں دے وچوں ایس دا مقام سب توں اُچا اے۔

☆☆☆☆☆

حوالے

- (۱) جدید نسیم اللغات اردو، شیخ غلام علی اینڈ سنز لاہور 1981ء
- (۲) فرہنگ تلفظ: مقتدرہ قومی زبان، اسلام آباد، 1995ء
- (۳) جامع اللغات: اردو سائنس بورڈ لاہور، سن
- (۴) ہفت زبانی لغت: اردو سائنس بورڈ لاہور، 1988ء
- (۶) مقصودنا صرچو دھری: پنجاب دے لوک گیت: تاج بک ڈپو، لاہور 1995ء ص 113
- (۶) ایضاً، ص 118
- (۷) ایضاً، ص 117
- (۸) ایضاً، ص 124
- (۹) ایضاً، ص 120
- (۱۰) ایضاً، ص 119
- (۱۱) ماہید شاہد: اکھ تے اکھر: حروف لاہور، 1985ء ص 50
- (۱۲) ڈاکٹر اسلم رانا: حرف حقیقت: عظیم اکیدی، لاہور 1996ء ص 264, 265
- (۱۳) ماہید شاہد: اکھ تے اکھر: ص 49
- (۱۴) عبدالغفور درشن: نخی سرور کی لوریاں: لوک ورثہ اشاعت گھر، اسلام آباد، سن، ص 45
- (۱۵) ایضاً، ص 47

